

”לבניינה של הלכה”

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י
מלאכת בורר (יג) – שימוש בתיון בשבת

לשימוש אחר אך ניתן לבצע בעזרתו פעולת ברירה יש לומר שזה שונה והאיסור יהיה לכל היותר מדרבנן בלבד כבקנון ותמחוי.

נראה לבאר ביחס לשימוש בתיון שיש לחלק בין מזיגת מי התמצית הנמצאים בחלקו העליון של התיון לבין מזיגת מי התמצית הנמצאים בחלקו התחתון של התיון² (שם המים מעורבים בעלי התה).

מזיגת התמצית הנמצאת בחלק העליון- נראה שמצב זה דומה למקרה המובא בגמרא בשבת³ ”דבי רב פפא שאפו שיכרא ממנא למנא”, היינו שבבית רב פפא הייתה חבית יין שבתחתיתה היו שמרים והתירו לערות לכלי אחר את היין הנמצא מעל תערובת השמרים. טעם ההיתר הוא שכיוון שהחלק העליון של השיכר או היין אינו מעורב בשמרים שבתחתית ממילא אין עליו שם תערובת, וכפי שהזכרנו בעבר איסור בורר שייך רק בתערובת. כך נפסק להלכה בשלחן ערוך⁴ וכך מוסכם לכולי עלמא ולכן מותר לערות את מי התמצית הנמצאים בחלק העליון של התיון (ואינם מעורבים בעלי התה) ואין בדבר איסור בורר.

מזיגת התמצית הנמצאת בחלק התחתון- החזון איש⁵ אכן מחלק בין שני המקרים כפי שחילקנו ולעניין השאלה בחלק המעורב

ביארנו בעבר שמותר להשתמש במזלג ובכף בשבת למרות שלכאורה מתבצעת בעזרתם פעולת ברירה. הזכרנו את גישות האחרונים המגדירים את המזלג והכף כ”ידא אריכתא”¹ ולכן מתירים את השימוש בהם.

נעסוק בשאלה המצויה בבתים רבים – שימוש בתיון בשבת. תיון הינו כלי קיבול בעל זרובית המיועד להכנת תמצית תה. לתוך התיון מכניסים עלי תה ומים וכך נוצרת התמצית. התיון בנוי באופן שבו לפני הזרובית ישנה רשת המונעת מעלי התה לעבור לכוס. האם מותר להשתמש בכלי זה בשבת?

למדנו בעבר שפעולת ברירה הנעשית בכלים המיועדים ומיוחדים לברירה (כגון נפה וכברה) אסורה מדאורייתא. הסברנו שלפי הגדרה זו גם מסננת של ימינו מוגדרת ככלי המיוחד לברירה ובשבת ישנו איסור תורה לברור בה. לפי זה נראה לכאורה שהשימוש בתיון יהיה אסור מדאורייתא כיוון שבתוך התיון ישנה מסננת שתפקידה הוא להפריד בין המים לעלי התה. אולם מאידך גיסא ניתן לומר שהתיון אינו כלי המיועד לברירה אלא כלי המיועד למזיגת תה שבתוכו יש מסננת. הדיוק בהגדרת הכלי הינו מהותי כיוון שבשימוש בכלי המיועד לברירה ישנו איסור דאורייתא כבנפה וכברה, ואילו בנוגע לכלי המיועד בעיקרו

² העלים ברך כלל שוקעים למטה ונמצאים בחלק התחתון של הכלי.

³ דף קלט, עמוד ב.

⁴ סימן שיט, סעיף יד.

⁵ אורח חיים, סימן נג, ד”ה ‘מן האמור’.

¹ נחלקו האחרונים אם מותר להשתמש בסכו”ם בכל אופן או רק כאשר יכול לבצע ההפרדה ביד אלא שמשמש בכלי לשם נוחות, להרחבה עיין ‘לבניינה של הלכה בורר יב- ברירה בכף או במזלג’.

לשימוש מייד, וזה לא כלי שבמהותו עומד לברירה, הווי כשימוש בכף ומזלג לצורך מייד ויהו דרך אכילה. הסבר זה תואם את דברינו בשיעור הקודם שמלאכת בורר הינה מלאכת שדה (ובשדה הברירה בעיקרה נעשית לצורך שימוש לאחר זמן). לכאורה לפי זה יש לשאול שיהיה מותר להשתמש במסנת לצורך שימוש מייד, והרי ביארנו שיש בשימוש במסנת איסור תורה! אלא על כרחך צריך לבאר שהגרש"ז דיבר דווקא על כלי שאינו מיועד בעיקרו לברירה¹¹ ודווקא שימוש בכלי כזה מותר במצב בו ההפרדה נעשית לשימוש מייד והווי כאכילה, מה שאין כן לגבי מסנת שהיא עצמה כלי המיוחד לברירה ובכלי כזה גם כאשר בוררים לצורך שימוש מייד הווי בורר (כדין נפה ומשמרת לאלתר). זו הרחבה של הדיון אודות כף ומזלג שאוכלים בהם מיד, כנלע"ד.

הגר"ע יוסף זצ"ל¹² כתב שיש להתיר בנידון דידן הואיל ורוב העולם אינם מקפידים אם נכנסים עלים אחדים של תה לתוך הכוס, ואפילו אם נכנסים לתוך פיו, מסננם בשינוי ופולטם ואינו חושש. טעם ההיתר הוא שמותר לסנן דבר שרוב העולם שותים אותו בלא סינון¹³ וכדין מתקן בריטה לסינון מים, שביארנו בעבר שמותר בשימוש בשבת מטעם זה ואין בדבר איסור מלאכה. מכל מקום כתב שטוב להמתין עד שיהיו מי התמצית צפים למעלה ועלי התה נתונים בתחתית הקומקום.

הרב מרדכי אליהו זצ"ל הזכיר בשיעור שנתן בנושא שישנה מחלוקת בדבר בין החזון איש לבין הבן איש חי. לדעת הבן

(התחתון) דן בתחילה לאסור משום ששם ישנה הפרדה בתערוכת⁶, אמנם החזון איש חוזר בו וכותב "ומיהו אפשר כיון שאין כאן שימוש בכברה ממש, אף שיש בפנים כנגד חוטמה של כלי כעין רשת לעכב העלים, מכל מקום יש לומר דלא הוי רק כדין ברירה ביד דמותר כשנוטל אוכל מתוך פסולת כדי לאכול מיד". דהיינו שיש מקום לומר שאף על פי שיש בכלי רשת המעכבת את העלים מלצאת לתוך התמצית, מכל מקום נראה שהתיון בכללותו אינו מוגדר ככלי המיועד לברירה אלא כבורר ביד ומותר לצורך שימוש לאלתר⁷. אמנם כאן החזון איש מסתפק בדבר אך ידוע שבבית החזון איש היו משתמשים בתיון כזה ולא הקפידו להסתכל שלא יהיו עלים מעורבים במשקה ושלא לערות שכבר נגמרים מי התמצית ומכאן נראה שלמעשה דעת החזון איש להקל בכך⁸.

פעמים רבות שמענו מהרב נבנצל שליט"א יסוד חשוב בהלכות בורר שלמד מרבו הגרש"ז אוריבך זצ"ל⁹, והוא ששימוש בכלי המיועד לשימוש מידי אינו מוגדר כבורר בכלי ומותר. יש שכתבו¹⁰ שזוהי הסיבה שבעטיה החזון איש היקל למעשה בעניין השימוש בתיון. נראה שטעם ההיתר הוא שכאשר משתמשים בכלי לצורך הפרדה

⁶ עיין במשנה ברורה, סימן שיט, סעיף קטן נה שלמזוג מהמקום המעורב כדי לשנות לאלתר שרי, וכדעת האחרונים המקילים בדבר (החיי אדם אוסר גם לאלתר) דהוי כהפרדת אוכל מפסולת הנעשית בידיים לצורך לאלתר. אמנם כאן השאלה חמורה יותר משום שכאן ההפרדה נעשית על ידי רשת וזו שאלה של ברירה אוכל מפסולת לאלתר על ידי כלי, ובכלי המיוחד יש בזה חיוב.

⁷ אך הפרדה לצורך 'בו ביום' תהיה אסורה מדאורייתא כדין הפרדת אוכל מפסולת לבו ביום (סימן שיט, סעיף א).

⁸ עיין בפסקי תשובות, סימן שיט, הערה 316.

⁹ יסוד זה מופיע אף בשמירת שבת כהלכתה, פרק ג, הערה קמ.

¹⁰ שם, הערה, קפח.

¹¹ התיון בכללותו אינו מיועד לברירה אלא לשם מזיגת תה.

¹² חזון עובדיה, שבת חלק ד, הלכות בורר, סעיף כב ובהערה שם.

¹³ עיין בסימן שיט, סעיף י.

איש חי שימוש בתיון לצורך ברירה אסור מהתורה ככל בורר בכלי המיועד לברירה¹⁴. הרב אליהו זצ"ל הציג זאת כמחלוקת קיצונית בהלכות שבת שלדעת החזון איש הדבר מותר ואילו לדעת הבן איש חי יש בדבר איסור תורה. הרב זצ"ל הביא בזה דברי מהר"ש אבוהב¹⁵ שכתב על מלאכת בורר: מלאכה זו היא מן הקשות שבשבת להיזהר בה בכל דקדוקיה וחלקיה. ונראה שכוונתו מן הסתם היא להחמיר בשימוש בתיון.

פעמים רבות שמעתי ממורי ורבי הרב יעקב כ"ץ שליט"א שבדברים בהם יש מחלוקת קיצונית, שלאחד הצדדים הפעולה מותרת לגמרי ולחלק מהפוסקים יש בדבר איסור תורה¹⁶, בוודאי טוב להחמיר ולהיזהר בספק כרת¹⁷.

לסיכום, עסקנו הפעם בשאלה המעשית של שימוש בתיון בשבת. ראינו שלכולי עלמא מותר לערות את המים הנמצאים בחלקן העליון של התיון כיוון שמים אלו אינם מעורבים בעלי התה. למדנו שבנוגע לעירוי המים הנמצאים בתחתית התיון ומעורבים בעלי התה הדבר נתון למחלוקת הפוסקים, לחלק מן הפוסקים הדבר מותר לצורך שימוש מידי ואילו לפוסקים אחרים יכול הדבר להיות כרוך אפילו באיסור תורה. כיוון שכך, נראה שכדאי להימנע מלהיכנס לשאלה ולהשתמש בתיון רק באופן המותר לכולי עלמא (במים הנמצאים מעל לתערובת).

¹⁴ בן איש חי, שנה ב, פרשת בשלח, אות יח.

¹⁵ מובא בבן איש חי, שם, בהקדמת פרשת בשלח.

¹⁶ בדומה למחלוקת הפוסקים האם מותר לפתוח בשבת את פקק בקבוק היין (יש בזה טעות נפוצה לחשוב שזה מותר לספרדים), למי שמתיר זה מותר לגמרי, ולמי שאוסר זה איסור תורה גמור.

¹⁷ כשם שאף אדם, אף על פי שהוא צמא מאוד, לא ישתה מכוס שיש בה ספק רעל.

